

La variabilitat geogràfica en l'emancipació del jovent català. Alguns elements d'anàlisi

La variabilidad geográfica en la emancipación de la juventud catalana. Algunos elementos de análisis

The geographic variability of Catalan youth emancipation. Some elements of analysis

Joan Miquel Verd i Pericàs

Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT),
Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.
Telèfon: 935 812 404. A/e: joanmiquel.verd@uab.cat.

Data de recepció de l'article: 27.12.2007

Data d'acceptació de l'article: maig 2008

Resum

A pesar de la seva evident actualitat, l'emancipació familiar dels joves a Catalunya no és sovint objecte de recerca. L'article aborda aquesta qüestió fent una incidència especial en la comparació territorial, i porta a terme una anàlisi que fa servir dades tant quantitatives com qualitatives. Aquesta comparació mostra diferències evidents en els nivells d'emancipació del jovent, situació que és analitzada amb detall i per a la qual s'apunten diverses raons explicatives.

Paraules clau: emancipació familiar, diferències territorials a Catalunya, àmbits territorials, joventut.

Resumen

A pesar de su evidente actualidad, la emancipación familiar de los jóvenes en Cataluña es raramente objeto de investigación. El artículo aborda esta cuestión haciendo una especial incidencia en la comparación territorial, desarrollando un análisis que utiliza datos tanto cuantitativos como cualitativos. La citada comparación señala diferencias evidentes en los niveles de emancipación de los jóvenes, situación que es analizada con detalle y para la cual se apuntan diversas razones explicativas.

Palabras clave: emancipación familiar, diferencias territoriales en Cataluña, ámbitos territoriales, juventud.

Abstract

Youth emancipation in Catalonia is not frequently object of research, although it is clearly a question of the moment. The article addresses this topic by analyzing quantitative and qualitative data, with a special focus on the comparison among different territories. This comparison shows evident differences in the percentages of youth emancipation. These differences are thoroughly analyzed and addressed by offering different explanations.

Key words: family emancipation, territorial differences in Catalonia, territorial areas, youth.

1. Introducció

Una de les assignatures pendents de les polítiques socials tant pel que fa a Catalunya com a la resta de l'Estat espanyol és el desenvolupament de polítiques que permetin una emancipació efectiva del jovent. Les queixes en aquest sentit són reiterades (Reig, 2006; Gómez, 2007): fins al dia d'avui les polítiques juvenils no han tingut una incidència real en l'emancipació dels i de les joves. I això, malgrat que directament o indirecta, aquesta qüestió figura constantment en el debat públic.

De forma sorprenent, però, la recerca al voltant de l'emancipació juvenil és escassa. En aquest article s'aborda un dels elements fonamentals de l'emancipació, el fet que una persona jove constitueixi una llar independent de la familiar.¹ A partir de la informació recollida per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*² (López *et al.*, 2006) es presenta una anàlisi específica del que hem anomenat *emancipació familiar*, entesa com la situació en què el/la jove resideix en un habitatge del qual ell/a o la seva parella són la persona principal de referència. Aquesta és només una de les dimensions del que podríem considerar emancipació en el seu sentit complet; tal com assenyalen Miret *et al.*, (2002), viure sense els pares és una condició necessària, però no suficient, per estar definitivament emancipat. Cal advertir també que les reflexions de l'article faran referència a unes categories d'edat concretes (població entre un límit inferior i superior d'edat) que no es corresponen amb el que sociològicament definiríem com a joves. Parlar de joves amb un sentit pròpiament sociològic exigiria una conceptualització i operativització del concepte que és impossible de realitzar considerant només la dimensió cronològica (d'edat) de la població, per molt flexibles que siguin els límits d'edat considerats (vegeu Brunet i Pastor, 2002). No obstant això, no treu que no es pugui parlar d'un concepte de jove en un sentit cronològic (i per tant no estrictament sociològic), que facilita les tasques d'anàlisi quan s'utilitzen dades de caràcter estadístic.

L'anàlisi de l'emancipació familiar que es realitza a l'article utilitza una part molt petita de la informació recollida durant la recerca indicada, que ha combinat mitjançant un disseny multiestratègic o mixt (Lozares *et al.*, 1998; Creswell, 2003) informació de caràcter quantitatiu i qualitatiu.³ Té a més la particularitat de considerar explícitament la dimensió territorial, i concretament les diferències entre els àmbits territorials (Alt Pirineu i Aran, àmbit metropolità, Camp de Tarragona, comarques centrals, comarques gironines, àmbit de Ponent i Terres de l'Ebre) en què es pot dividir Catalunya.⁴ Cal assenyalar també que l'anàlisi es realitzarà sobre una imatge fixa, que és la que ens ofereix la informació estadística provinent del cens de 2001. Aquesta base de dades és la més recent que no presenta problemes de representativitat a escala comarcal i d'àmbit territorial. La realitat social catalana ha canviat en alguns aspectes des de llavors, tot i que res fa pensar que les diferències territorials detectades en els temes tractats s'hagin modificat substancialment. També

1. Generalment es considera que els altres dos elements principals són la independència econòmica plena i la creació d'un nucli familiar estable.

2. L'estudi va ser encarregat a l'Observatori del Tercer Sector i al Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball de la Universitat Autònoma de Barcelona per la Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya i es va desenvolupar entre desembre de 2005 i març de 2006. Hi participaren, per ordre alfabètic: Marina Albiñana, Jonatan Castaño, Clèlia Colombo, Clara Créixams, Anna Font, Pedro López, Bego Martínez, Sergio Porcel, Núria Quintana, Gerard Quiñones, Maria Sureda, Daniel Tarragó, Anna Torrent, Núria Valls, Joan Miquel Verd, Pau Vidal i Anna Vilarrasa. Pedro López va ser el responsable del tractament estadístic de la matriu corresponent al cens de 2001.

3. A la introducció i a l'annex metodològic de López, Valls, Verd i Vidal (2006) s'exposen els detalls del disseny metodològic de la recerca.

4. Els àmbits territorials són agrupacions de comarques senceres que suposen una divisió administrativa territorial més homogènia que la plantejada per les demarcacions provincials. Així, l'Alt Pirineu i Aran està format per la Cerdanya, l'Alt Urgell, l'Alta Ribagorça, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà i la Vall d'Aran; l'àmbit metropolità està format per l'Alt Penedès, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Maresme, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental; el Camp de Tarragona està format per l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Penedès, la Conca de Barberà, el Priorat i el Tarragonès; les comarques centrals estan formades per l'Anoia, el Bages, el Berguedà, Osona i el Solsonès; les comarques gironines estan formades per l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Garrotxa, el Gironès, el Pla de l'Estany, el Ripollès i la Selva; l'àmbit de Ponent està format per les Garrigues, la Noguera, el Pla d'Urgell, la Segarra, el Segrià i l'Urgell; i les Terres de l'Ebre estan formades pel Baix Ebre, el Montsià, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta.

s'utilitza, en menor mesura, la informació qualitativa provinent dels trenta-cinc grups de discussió amb joves que es portaren a terme expressament per a la recerca.

L'article s'estructura presentant en primer lloc els valors de l'emancipació familiar a Catalunya dividida en quinquennis d'edat per a l'any 2001, que, seguidament, es desglossen per àmbits territorials. L'anàlisi de les diferències que aquest desglossament ofereix constitueix el gruix de l'article. Després de comprovar en el segon apartat que les explicacions basades en factors econòmics i laborals no acaben de justificar les diferències observades, es proposa, en el tercer apartat, considerar altres elements més difícils de mesurar quantitativament, fortament vinculats a l'origen de classe del/de la jove. La consideració conjunta de la informació quantitativa i qualitativa sembla donar suport als raonaments basats en aquests darrers elements. L'article acaba amb un apartat de conclusions, que posa de manifest la complementarietat de les tècniques quantitatives i qualitatives.

2. Les diferències territorials en l'emancipació familiar del jovent català

Que l'edat d'emancipació familiar del jovent s'està endarrerint des de la dècada dels vuitanta és un fet sobradament contrastat, tant a Catalunya (López, 2005; Miret, 2004a, 2004c) com a l'Estat espanyol (CES, 2002, 2006; Jurado, 2003; Requena, 2006). Aquest fet ha tingut com a conseqüència més directa que el percentatge de població en les edats considerades joves que viu en un habitatge diferent de la llar d'origen sigui cada vegada més baix, tot i que semblaria que s'ha donat una certa estabilització d'aquesta xifra en els darrers deu anys (CES, 2006; López, 2005; Requena, 2006).

Aquest escàs volum de joves que es troben emancipats de l'àmbit familiar⁵ queda reflectit clar i net en les dades que mostra la taula 1. Així, entre els 15 i els 34 anys només el 37,1 % del jovent viu en una llar pròpia.⁶ La mateixa taula també mostra que el percentatge d'emancipats creix amb la franja d'edat, i se situa en el 73 % en els 30-34 anys. Aquest procés emancipador, però, no s'acaba als 35 anys. Com demostra Miret (2004b, 2005), per a una petita part de la població s'estén aproximadament fins als 40 anys, fet que ens dóna una mesura de fins a quin punt s'està allargant la «joventut» de la població catalana. Una altra dada rellevant referida al procés d'emancipació del jovent a Catalunya és la considerable variabilitat territorial que aquesta presenta si atenem als percentatges d'emancipats/ades per a cada un dels àmbits territorials.

A la taula 2 es mostren les xifres absolutes i els percentatges d'emancipats de l'àmbit familiar per als diferents àmbits territorials catalans distingint entre el grup d'edat de 15 a 24 anys i el de 25 a 34 anys. Com es pot comprovar, cap dels àmbits s'aparta de la norma general indicada per al con-

TAULA 1. Emancipació familiar per grups d'edat. Catalunya, 2001

	Joves emancipats/ades		Total joves
	Absoluts	Percentatges	
15-19 anys	7.868	2,3	344.485
20-24 anys	68.175	14,3	476.720
25-29 anys	245.550	44,2	555.451
30-34 anys	384.553	73,0	526.588
Total	706.146	37,1	1.903.244

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

5. La categoria d'emancipació familiar s'ha construït de forma operativa a partir del criteri següent: és un/a jove emancipat/ada tota persona de 18 o més anys que resideix en un habitatge del qual és la persona principal («persona de referència normalitzada» segons el cens) o bé és el cònjuge o la parella de la persona principal.

6. Com s'ha apuntat anteriorment totes les taules que es presenten a l'article fan servir dades provinents del cens de 2001. A pesar de les crítiques que en ocasions ha rebut aquesta base de dades, els percentatges d'emancipació familiar no discorden dels corresponents a altres fonts amb una data de treball de camp comparable (vegeu López, 2005, taula 4).

TAULA 2. Emancipació familiar de la població entre 15 i 24 anys i entre 25 i 34 anys per àmbits territorials i per al conjunt de Catalunya, 2001

	15-24 anys		25-34 anys	
	Absoluts	Percentatges	Absoluts	Percentatges
Àmbit metropolità	49.637	8,8	449.250	58,3
Comarques gironines	8.928	12,5	53.816	60,0
Camp de Tarragona	6.410	10,5	45.466	60,1
Terres de l'Ebre	1.873	9,1	13.194	56,2
Àmbit de Ponent	3.265	8,7	24.334	52,5
Comarques centrals	5.129	9,2	38.896	60,0
Alt Pirineu i Aran	801	11,3	5.147	52,9
Total Catalunya	76.043	9,3	630.103	58,2

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

junt de Catalunya, però sí que és possible detectar certes diferències en els ritmes d'emancipació. Alguns àmbits tenen un percentatge d'emancipació relativament elevat en els grups d'edat més joves (15-24 anys); aquest és el cas de les comarques gironines, l'Alt Pirineu i Aran i el Camp de Tarragona, que superen el 10 % i destaquen pel seu percentatge d'emancipats per sobre de la resta d'àmbits. En la situació oposada es troben l'àmbit metropolità i l'àmbit de Ponent, que destaquen pels seus baixos percentatges d'emancipats en la franja 15-24 anys. Però on s'observen diferències més importants és en la franja 25-34 anys. Aquí la majoria d'àmbits se situen amb uns percentatges d'emancipats que s'acosten al 60 %. S'allunya d'aquesta tendència el cas de les Terres de l'Ebre (56,2 %), i encara més els àmbits de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran, que se situen respectivament en el 52,5 % i en el 52,9 %.

La variabilitat territorial que posa de manifest la taula 2 és la que analitzem en els següents apartats, en els quals no només s'aborden comparativament aquestes diferències territorials, sinó també els factors que les poden haver provocat. Així, es desenvolupa una anàlisi focalitzada en el nivell territorial, en què s'ha deixat de banda expressament un tipus de tractament més concentrat en les característiques individuals dels subjectes. De fet, quan parlem de la variabilitat territorial estem parlant fonamentalment de la variabilitat en les característiques socioeconòmiques de cada àmbit territorial; és a dir, de com es reflecteixen les condicions socials i econòmiques en què es desenvolupa la vida del jovent de cada territori.

3. Els factors econòmics i laborals en l'explicació de les diferències territorials

Com han posat de manifest Casal *et al.* (2004) els factors que incideixen sobre les posicions i expectatives del jovent pel que fa a la seva emancipació són múltiples. Això no obstant, resulta interessant intentar explicar les diferències territorials⁷ que mostra la taula 2 revisant separatament els arguments que des del món de la recerca es fan servir per explicar el retard emancipatori. Si entenem que els percentatges observats reflecteixen intensitats diverses en la tendència general a l'endarreriment de l'emancipació familiar, els arguments més generals haurien de ser també vàlids, en principi, per explicar les diferències territorials.

Tant Gil Calvo (2002) com López (2005) classifiquen els models explicatius de l'emancipació juvenil en quatre de principals: els economicistes, els institucionals, els culturalistes i els estratè-

7. Els raonaments faran referència indistintament a les persones dels dos sexes. Com és sabut, el percentatge de dones emancipades se situa sempre per sobre del dels homes, però no hi ha cap àmbit territorial en què una emancipació relativament alta d'homes no es correspongui amb una emancipació també relativament alta de dones (i el mateix passa amb els àmbits amb emancipació relativament baixa). Aquesta situació és lògica si pensem que la forma absolutament majoritària d'emancipació continua essent en parella (Casal *et al.*, 2003; Miret, 2005).

gics. D'aquests models, els de caràcter economicista són els que han tingut més difusió (Vergés, 1997), no només dins l'àmbit acadèmic, sinó també entre l'opinió pública. El raonament seguit és que l'emancipació familiar dels/de les joves és conseqüència fonamentalment de la disponibilitat de recursos econòmics per afrontar el pagament d'un habitatge. D'aquesta manera es combinen en l'explicació dos factors diferents: per un costat el preu de l'habitatge i per l'altre la situació laboral del/de la jove. Aquests dos arguments s'analitzen a continuació per separat a la llum de les dades de la mencionada taula 2.

Els estudis que demostren que els preus de l'habitatge dificulten l'emancipació del jovent són nombrosos, tant aplicats al cas català (Trilla, 2004, p. 19-24; López, 2005, p. 151-154) com a l'espanyol (CES, 2002, p. 91-99). En aquests estudis es mesura l'esforç econòmic que han de realitzar una llar o persona joves per pagar una «hipoteca tipus». L'espectacular increment de preus dels últims anys ha tingut conseqüències evidents sobre aquest esforç econòmic, i hi ha impossibilitat en molts casos clarament l'accés. No obstant això, sembla que l'increment de preus de l'habitatge permet explicar l'endarreriment global en l'emancipació del jovent a Catalunya (i a l'Estat espanyol) però no les diferents intensitats en l'emancipació detectades des del punt de vista territorial. Seguint aquest raonament, les comarques que presenten un percentatge més baix d'emancipació haurien de ser aquelles en què l'esforç econòmic que realitzen els/les joves és més important. Però les anàlisis realitzades que diferencien per territoris (Trilla, 2004; López, 2005) no mostren pas aquesta situació: l'esforç econòmic més gran l'ha de fer el jovent que resideix a la conurbació de Barcelona, mentre que els percentatges més baixos d'emancipació corresponen a l'Alt Pirineu i Aran i a l'àmbit de Ponent.

Per altra banda, la situació del/de la jove en el mercat laboral permet explicar alguna de les diferències. Així, sembla fàcil atribuir a l'estructura econòmica sectorial les disparitats en els percentatges en el grup de 15-24 anys. Si pensem que en aquestes edats els/les joves que s'emancipen familiarment són fonamentalment els/les que tenen escassa formació,⁸ podem relacionar els àmbits amb uns percentatges més elevats (comarques gironines, Camp de Tarragona i Alt Pirineu i Aran) amb els sectors (construcció i serveis turístics) en què majoritàriament s'insereix laboralment aquest tipus de joves. Aquesta estructura sectorial particular i diferent de la de la resta d'àmbits territorials podria ser la causant dels nivells d'emancipació relativament més elevats en aquestes edats.

Resulta molt més difícil, en canvi, atribuir a factors econòmics o laborals les diferències observades en els percentatges de la franja 25-34 anys. Ni entre els àmbits amb un nivell d'emancipació relativament més alt ni entre els que tenen un nivell relativament més baix hi ha una estructura econòmica anàloga. Per altra banda, el que resulta encara més sorprenent és el fet que els dos àmbits territorials amb els percentatges més baixos d'emancipació siguin els que tenen unes taxes d'atur més baixes de tot Catalunya per a la franja 25-34 anys. Com es pot observar a la taula 3, l'Alt

TAULA 3. Població activa i aturada entre 25 i 34 anys per àmbits territorials i per al conjunt de Catalunya, 2001

	Població activa		Població aturada		Taxa d'atur
	Absoluts	Percentatges	Absoluts	Percentatges	
Àmbit metropolità	670.564	87,0	70.814	9,2	10,6
Comarques gironines	77.344	86,2	7.382	8,2	9,5
Camp de Tarragona	64.487	85,3	6.648	8,8	10,3
Terres de l'Ebre	19.926	84,9	1.746	7,4	8,8
Àmbit de Ponent	40.173	86,7	2.907	6,3	7,2
Comarques centrals	59.264	89,0	4.761	7,2	8,0
Alt Pirineu i Aran	8.332	85,6	580	6,0	7,0
Total Catalunya	940.090	86,9	94.838	8,8	10,1

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

8. Segons les dades del cens de 2001, un 19,7 % dels/de les joves entre els 20 i els 24 anys residents a Catalunya amb un nivell educatiu màxim d'ESO o EGB ja estaven emancipats familiarment, quan la mitjana de la resta de joves era del 10,7 %.

TAULA 4. Població ocupada entre 25 i 34 anys amb un contracte eventual per nivell d'estudis i per àmbits territorials. Catalunya, 2001. Percentatges

	<i>Primaris o inferiors</i>	<i>Secundaris</i>	<i>Universitaris</i>	<i>Total estudis</i>
Àmbit metropolità	27,3	19,7	23,7	23,4
Comarques gironines	24,8	17,6	25,0	23,5
Camp de Tarragona	31,3	22,2	26,9	27,1
Terres de l'Ebre	34,7	25,8	34,8	31,9
Àmbit de Ponent	25,9	18,0	27,2	22,6
Comarques centrals	24,0	16,2	23,3	21,1
Alt Pirineu i Aran	23,9	19,8	24,1	22,3

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

Pirineu i Aran té una taxa d'atur del 7,0 % i l'àmbit de Ponent una taxa del 7,2 %, enfront d'una taxa del 10,1 % per al conjunt de Catalunya. Si en lloc de la taxa d'atur observem el percentatge d'aturats sobre la població total, aquests dos àmbits segueixen essent els àmbits territorials amb els valors més baixos, un 6,0 % i un 6,3 % respectivament.

La falta de relació entre el percentatge de població aturada i el nivell d'emancipació sembla donar la raó a aquelles veus (per exemple, Serracant (2001) o CES (2002)), que defensen que és la precarietat i no l'atur la que en els darrers anys està dificultant l'emancipació familiar del jovent. Tanmateix, les diferències en els percentatges de contractació eventual (que és com s'ha operativitzat la precarietat) tampoc es poden relacionar amb les diferències territorials en el percentatge d'emancipats/ades: la taula 4 mostra que l'eventualitat més alta de les Terres de l'Ebre o el Camp de Tarragona no coincideix amb els percentatges d'emancipació més baixos que es veuen a la taula 2; de fet, els àmbits amb l'emancipació més baixa són, junt amb les comarques centrals, els que tenen les taxes d'eventualitat també més baixes.

Les dades que mostra la taula 4 permeten comprovar, així mateix, que la precarietat té tanta incidència en els/les joves amb estudis primaris o inferiors (EGB o ESO com a nivell màxim d'instrucció) com en el jovent amb estudis universitaris. Deixant de banda les implicacions que aquestes dades poden tenir en termes de funcionament del mercat laboral i els vincles entre titulació i inserció per a la població jove, el que aquesta informació permet inferir és que si fos la precarietat un factor determinant de la baixa emancipació, aquesta no seria exclusiva de les comarques amb una alta presència de joves amb estudis universitaris (com es pot comprovar més endavant a la taula 5), sinó també de les que tenen una alta presència de joves amb estudis primaris o inferiors, fet que no succeeix si comparem les dades de la taula 2 amb les de la taula 5. En conclusió, les dades no assenyalen una pauta comuna entre la distribució de la precarietat i els percentatges territorials d'emancipació, ni tan sols per a un determinat nivell d'estudis.

4. L'allargament de la formació com a factor explicatiu

La taula 5 és útil també per analitzar un altre dels factors als quals se sol atribuir l'endarreriment en l'emancipació del jovent: l'allargament dels estudis. Leal Maldonado (1997) defensa l'existència d'una relació clara entre prolongació dels estudis i emancipació tardana, tot i afirmar que no estan del tot clars quins són els factors causants d'aquesta associació. El mateix autor assenjala que els arguments que atribueixen la prolongació dels estudis a les exigències del mercat laboral perden validesa avui en dia, en què la formació es converteix en un valor per si mateixa (1997, p. 119). D'aquesta manera, no sempre es pot atribuir l'allargament dels estudis a les estratègies individuals per millorar les possibilitats d'inserció en un mercat laboral que suposadament exigeix nivells més alts d'instrucció. Per altra banda, Miret (2004b, 2004c) també detecta l'existència d'associació (fins als 30 anys) entre un nivell d'instrucció alt i el fet de no estar emancipat. Aquest autor argumenta (2004c)

TAULA 5. Població entre 25 i 34 anys amb nivell d'estudis primaris o inferiors i universitaris per sexe i per àmbits territorials. Catalunya, 2001. Percentatges

	<i>Primaris o inferiors</i>			<i>Universitaris</i>		
	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Total</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Total</i>
Àmbit metropolitana	41,4	33,8	37,7	22,1	30,2	26,1
Comarques gironines	55,0	43,3	49,3	15,4	25,8	20,5
Camp de Tarragona	50,1	40,4	45,4	16,9	25,3	21,0
Terres de l'Ebre	57,4	46,8	52,4	13,1	21,7	17,1
Àmbit de Ponent	47,4	34,5	41,2	18,7	33,0	25,6
Comarques centrals	50,1	39,0	44,8	16,7	27,1	21,7
Alt Pirineu i Aran	40,9	29,9	35,5	18,1	32,5	25,1

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

que és l'endarreriment de l'emancipació el factor causant de l'allargament dels estudis, i no a l'inrevés. El raonament ens remet altre cop als models explicatius que atribueixen a una mala situació en el mercat laboral les dificultats d'emancipació familiar, de manera que l'allargament dels estudis estaria provocat per la necessitat de millorar les possibilitats d'una bona inserció (CES, 2002).

Les dades que presenta la taula 5 són coherents amb l'associació assenyalada entre allargament dels estudis i emancipació tardana, tot i que encaixen només parcialment amb els raonaments que atribueixen aquesta associació a factors vinculats amb el mercat laboral. Com es pot observar, l'àmbit metropolitana és el que presenta un percentatge més alt de joves amb estudis universitaris, seguit dels àmbits de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran. És molt possible que l'elevada oferta formativa present en el primer àmbit, junt amb les bones comunicacions internes, afavoreixi un allargament dels estudis per part dels joves que involuntàriament romanen a la llar familiar. Però per altra banda els elevats percentatges de joves que realitzen estudis universitaris a l'àmbit de Ponent i a l'Alt Pirineu i Aran són difícils d'atribuir (com a mínim sense considerar conjuntament altres elements) a les dificultats d'emancipació, car ja hem vist que són els territoris on objectivament aquestes dificultats haurien de ser menors. A més, cal afegir que l'oferta formativa d'aquests àmbits, especialment en el cas de l'Alt Pirineu i Aran, no afavoreix precisament una estratègia que opti per l'allargament del període de formació com a mal menor davant la impossibilitat d'una bona inserció laboral.

Així doncs, cal anar més enllà dels elements relacionats amb el mercat laboral per acabar d'identificar tots els factors que incideixen en l'allargament dels estudis. L'anàlisi detallada de les dades de la taula 5 diferenciades per sexe permet avançar en aquesta direcció. Com es pot comprovar, les elevades proporcions de joves amb titulació universitària dels àmbits de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran són fruit, fonamentalment, de l'elevada proporció de dones amb aquest nivell d'instrucció (de fet són, de tot Catalunya, els dos àmbits on més diferència hi ha entre la proporció d'universitaris i d'universitàries: més de catorze punts). Aquest fet indica que una part considerable dels homes joves d'aquests àmbits s'insereix professionalment sense disposar d'una titulació universitària; serien les dones joves les que allargarien els seus itineraris formatius (i ho fan més que ningú a Catalunya). Per tant, les dades semblen apuntar que en certs contextos d'inserció laboral favorable (com el dels dos àmbits als quals ens estem referint) l'allargament dels estudis es donaria amb molta més intensitat entre les dones.

Quines poden ser les causes d'aquests percentatges especialment alts de titulades universitàries precisament en els dos àmbits territorials en què s'observa un percentatge menor d'emancipats/ades⁹ (i millors semblen ésser les condicions objectives per a l'emancipació)? La singularitat dels àmbits

9. Com s'ha assenyalat a la nota 7, no hi ha cap àmbit en què el percentatge d'emancipats per a cada un dels dos sexes agafat per separat trenqui la dinàmica observada considerant els dos sexes conjuntament. Això significa, per als dos àmbits a què ens referim, que coincideix un percentatge comparativament alt d'universitàries amb un percentatge comparativament baix tant d'homes emancipats com de dones emancipades.

de Ponent i l'Alt Pirineu i Aran suggereix l'existència d'uns vincles més complexos que els apuntats fins ara en la relació entre allargament dels estudis i emancipació. Possiblement caldrà introduir factors molt més difícils de mesurar estadísticament (com els apuntats per Leal Maldonado (1997)) que van més enllà del valor instrumental de la formació, com el paper que en l'emancipació dels fills i filles tenen les estratègies familiars (Carabaña, 1997; Gil Calvo, 2002).

5. Quin paper té l'àmbit familiar en l'emancipació juvenil?

Les explicacions fonamentades en els aspectes culturals i en les estratègies familiars ofereixen un últim grup de factors que permetrien interpretar les diferències territorials en l'emancipació del jovent català. Es tracta, de fet, de dos models explicatius diferents que comparteixen el fet de situar les causes de les variacions del volum d'emancipació en l'àmbit familiar.¹⁰ En el cas de les explicacions culturalistes (Gaviria, 2002; Gil Calvo, 2002, p. 13-16; Leal Maldonado, 1997, p. 118) l'argument principal apunta al pes creixent entre la joventut de les preferències per una emancipació més còmoda —la qual cosa sol implicar també que sigui més tardana— propiciada per uns marges de llibertat en el si de les famílies més elevats que en el passat i una bona relació de convivència amb els progenitors. En el cas de les explicacions basades en les estratègies familiars (Carabaña, 1997; Gil Calvo, 2002), l'argument apunta a una responsabilització creixent de les famílies en l'emancipació dels fills i filles, de manera que financen tant la formació considerada necessària per a una bona inserció laboral com una part —que pot ser molt considerable— dels costos de l'habitatge.

Si analitzem en primer lloc aquest segon model explicatiu resulta necessari, tal com fa Carabaña (1997), introduir com a factor addicional de rellevància la classe social de les famílies. Segons aquest autor són les famílies de classe mitjana les que tenen com a estratègia per millorar les possibilitats d'inserció professional dels fills i filles la utilització dels seus recursos econòmics en la provisió de titulacions. No deixa de ser sorprenent que a pesar de la importància que s'atorga a la classe social com a factor explicatiu en molts dels àmbits de recerca de la sociologia, aquest tingui tan poca presència en els treballs empírics que tracten l'emancipació del jovent.¹¹ Una de les raons pot estar en les dificultats d'operativització del concepte, que aquí hem aproximat mitjançant la utilització de la categoria socioeconòmica,¹² la distribució territorial de la qual es presenta a la taula 6.

Atenent a la distribució que la categoria socioeconòmica presenta tant entre la població entre 25 i 34 anys com entre la de més de 34 anys, és destacable que els àmbits de Ponent i d'Alt Pirineu i Aran siguin els que tenen la proporció més elevada de persones amb categoria socioeconòmica mitjana o alta, concretament un 49,3 % i un 52,3 % respectivament per a la població de més de 34 anys, i un 40,8 % i un 42,0 % respectivament per a la població entre 25 i 34 anys. Com es comprova, són exactament els dos àmbits on més baixos són els percentatges de joves emancipats/ades entre 25 i 34 anys. No és descartable, per tant, que l'estratègia d'inversió familiar en educació es doni sobretot en el cas de les joves (tal com posaven de manifest les dades de la taula 5), en un context territorial on els joves ja tenen comparativament una bona inserció sense necessitat de perllongar el seu itinerari formatiu.¹³ En aquest

10. Les recerques basades en els models institucionals també atorguen un paper central al rol assumit per la família com a proveïdora de recursos. Aquests models no els considerarem pel seu caràcter comparatiu «internacional», ja que fan servir també com a variable explicativa les polítiques desenvolupades pels estats, i en el nostre cas les dades que utilitzem fan impossible abordar aquest factor.

11. De fet, Gil Calvo, tot i defensar l'explicació basada en les estratègies familiars (2002, p. 16-17), no fa cap distinció en funció de la classe social.

12. Les dades del cens no recullen cap tipus d'informació que permeti fer operatiu el concepte de classe social de forma directa, és per això que fem servir la categoria socioeconòmica, que es pot construir de la mateixa manera que es fa a la Encuesta de Población Activa des de l'any 1994. Els percentatges de la taula 6 són el resultat d'agrupar els dinou valors de la variable original del cens en tres categories: baixa, mitjana i alta (vegeu l'annex 1 de López *et al.* [2006]).

13. La precarietat de les noies de 25 a 34 anys de l'Alt Pirineu i Aran i de Ponent se situa a la franja baixa del conjunt d'àmbits territorials, junt amb la de l'àmbit metropolità i la de les comarques centrals. Amb tot, està sempre uns cinc punts per damunt de la dels nois del mateix àmbit, fet que podria justificar una inversió «extra» en formació.

TAULA 6. Categoria socioeconòmica de la població de 25-34 anys i de més de 34 anys per àmbits territorials. Catalunya, 2001. Percentatges

	<i>Població de 25-34 anys</i>			<i>Població de més de 34 anys</i>		
	<i>Baixa</i>	<i>Mitjana</i>	<i>Alta</i>	<i>Baixa</i>	<i>Mitjana</i>	<i>Alta</i>
Àmbit metropolità	62,0	31,4	6,6	56,8	31,3	11,9
Comarques gironines	65,2	27,7	7,1	58,4	27,9	13,7
Camp de Tarragona	65,5	27,5	6,9	57,4	30,0	12,6
Terres de l'Ebre	65,5	27,7	6,9	54,3	33,5	12,2
Àmbit de Ponent	59,1	33,2	7,6	50,7	35,6	13,7
Comarques centrals	64,4	28,9	6,7	59,4	28,6	12,0
Alt Pirineu i Aran	58,0	32,2	9,8	47,7	35,8	16,5

FONT: Cens 2001. Institut d'Estadística de Catalunya. Dades elaborades per al projecte *La realitat juvenil a Catalunya*.

cas estariem davant d'una situació que vindria explicada per la combinació d'una determinada situació (econòmica) familiar de partida i una cerca de millora de les expectatives d'inserció dins el mercat laboral.

Amb tot, és convenient no oblidar que, reprenent l'argument de Leal Maldonado (1997), els estudis universitaris combinen en molts casos el valor instrumental i l'expressiu, i que, a més, són igualment generadors d'estatus (tal com es mostra en les recerques de Planas (1993) o Verd (2002), entre d'altres). Igualment, els treballs de Bourdieu (1988, 1991) mostren que, per a les famílies de classe mitjana, la inversió educativa no està necessàriament orientada a la inserció laboral, sinó també a millorar o mantenir l'estatus familiar de partida. Aquestes estratègies de reproducció vinculades a la classe social són difícilment contrastables amb informació estadística, per la qual cosa caldrà recórrer a la informació de caràcter qualitatiu obtinguda en els grups de discussió. Aquesta informació, d'altra banda, permetrà realitzar una aproximació als factors que el model explicatiu culturalista considera més rellevants.

Les informacions provinents dels grups de discussió realitzats amb joves de classe mitjana de fora de l'àmbit metropolità aporten elements que fan pensar en un triple vincle entre classe social, allargament dels estudis i emancipació tardana. Les expectatives expressades per aquests/es joves no només van en la direcció de perllongar el seu període de formació fins a la universitat, sinó que també posen de manifest que el tipus d'emancipació en què es pensa s'acosta molt a un model tradicional en què només es deixa de viure amb els pares si és per anar a viure amb la parella o casarse. Enfront de les dificultats d'emancipació es prefereix continuar a casa dels pares encara que això impliqui tenir menys llibertat o intimitat. De fet, en molt poques ocasions els/les joves es plantegen una emancipació compartint pis o en solitari, possibilitat que només conceben aquells/es que ja coneixen l'experiència de compartir l'habitatge pel fet d'haver anat a estudiar fora de les seves zones d'origen. En aquest sentit, la informació qualitativa coincideix amb altres recerques (Casal *et al.*, 2003, 2004; Miret, Martorell i Segon, 2002) que apunten una tendència a romandre a casa dels pares fins el moment d'emancipació amb la parella, situació reforçada —o si més no sostinguda— pel «familisme» que caracteritza bona part de la societat catalana. Per altra banda, és interessant destacar que precisament en aquests grups de discussió amb un perfil de classe mitjana no metropolitana els/les joves pensen en una emancipació familiar basada en la compra de l'habitatge, que, idealment, seria una casa unifamiliar.

En definitiva, sembla que una anàlisi conjunta de la informació de caràcter quantitatiu i qualitatiu permet defensar l'existència de relació entre un context econòmic favorable, en què les famílies disposen de recursos per pagar l'allargament del període formatiu dels fills i filles —si cal— i una emancipació especialment tardana, derivada d'un model d'emancipació de caràcter tradicional. Una autonomia suficient del jovent en el context familiar refermaria aquesta tendència a romandre a casa dels pares. Els efectes d'aquesta combinació de factors sobre l'emancipació ja han estat anteriorment destacats, especialment en el treball de Jurado (2003), que posa de manifest que

el matrimoni —a banda de ser la forma majoritària de convivència per als joves emancipats— està estretament vinculat a l'adquisició d'un habitatge en propietat.

No obstant això, els factors que acabem d'apuntar no ens han de fer perdre de vista que el retard en l'emancipació és, sovint, una situació no desitjada. Les dades de caràcter estadístic fan pensar que l'incompliment d'alguna de les expectatives lligades a un model tradicional d'emancipació es pot resoldre, en el curt termini, amb un retard considerable de l'abandonament de la llar familiar. Cal no oblidar que les condicions materials que dificulten l'emancipació afecten, encara que sigui en diferents graus, tot el territori català. Per tant, no sempre les circumstàncies reals coincideixen amb les desitjades, i això implica que l'emancipació, quan finalment es faci, es desenvolupi en pitjors condicions que les esperades.

6. Conclusions

L'article ha posat de manifest, a partir de l'anàlisi de dades censals, les diferències territorials existents a Catalunya en els percentatges d'emancipació familiar del jovent. Tot i que els treballs empírics existents han tendit a ignorar aquestes disparitats territorials —per concentrar-se en altres dimensions de la problemàtica— cal posar de manifest que aquestes diferències no són més que un reflex de les condicions socials i econòmiques en què viuen els/les joves. D'aquesta manera, els models teòrics que s'han fet servir per donar compte del fenomen de l'emancipació juvenil són també útils, *a priori*, per explicar aquestes diferències territorials.

D'aquests models, el més difós és el que atribueix el percentatge d'emancipació juvenil a factors econòmics i laborals, on l'increment dels preus de l'habitatge i la situació del jovent en el mercat laboral tenen un paper central. L'anàlisi realitzada en les pàgines precedents ha mostrat que aquests factors no serveixen per si mateixos per explicar les diferències territorials detectades en els grups de joves d'edat més elevada (25-34 anys), ja que precisament els territoris amb percentatges d'atur i precarietat més baixos (i també amb més proporció d'adults amb nivells socioeconòmics alts o mitjans) són els que presenten uns percentatges d'emancipació familiar més reduïts. Això no implica necessàriament que aquests models estiguin equivocats, ja que han demostrat ser útils per interpretar globalment l'endarreriment observat en els darrers vint anys en el conjunt de persones entre 15 i 34 anys. Ara bé, una vegada explicada la tendència general comuna a tot el territori català (i espanyol), són clarament insuficients per explicar les diferències entre territoris.

L'ús combinat d'informació quantitativa i qualitativa ha permès apuntar a alguns altres factors explicatius, més enllà dels estrictament econòmics o laborals. Així, s'ha pogut comprovar que els percentatges més baixos d'emancipació en els joves entre 25 i 34 anys es donen en els territoris en què coincideixen una proporció comparativament elevada de famílies amb unes condicions econòmiques favorables i un model d'emancipació de caràcter tradicional. És força discutible que l'explicació d'aquest endarreriment es pugui atribuir simplement al fet que els/les joves d'aquests territoris allarguin més que altres els seus estudis. Les raons són possiblement més complexes, i haurien de situar-se, per una banda, en les estratègies familiars que intenten assegurar una inserció laboral de qualitat dels fills i filles (i no sempre els estudis superiors són el mitjà per aconseguir-ho), i per una altra, en una cultura de classe que atorga als estudis universitaris un valor d'estatus, té un imaginari molt concret sobre el tipus d'emancipació desitjada.

Les consideracions precedents no s'han d'entendre com a negació de la incidència dels factors econòmics en l'emancipació —especialment en un context com l'actual en què el creixement dels preus de l'habitatge s'ha disparat— sinó com a advertiment davant la temptació de convertir la disposició d'uns determinats recursos en factor únic per explicar l'emancipació. Aquesta disposició de recursos és sempre relativa (respecte a unes expectatives d'habitatge marcades en gran part per una determinada cultura de classe), i es combina amb factors vinculats a les estratègies familiars i als valors socials i culturals predominants en un determinat territori.

Per acabar, cal mencionar que els aspectes examinats a l'article són els que s'han considerat més rellevants, i que possiblement no esgoten la multiplicitat de factors que influeixen en els nivells d'emancipació. També cal destacar, no gens menys, que ha estat l'ús combinat de dades quantitatives i qualitatives el que ha permès contrastar la influència de factors tan diversos com els destacats pels diferents models revisats. L'ús d'informació qualitativa ha permès destacar elements que difícilment apareixen en les dades de caràcter estadístic, i la informació quantitativa ha permès contextualitzar i abordar aquesta diversitat alhora que s'evitava caure en la particularitat i l'anècdota. Això no obstant, el treball d'anàlisi realitzat no deixa de ser una aproximació a una realitat juvenil que és cada dia més heterogènia i diversa.

7. Bibliografia

- BOURDIEU, Pierre (1988). *La distinción: Criterios y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.
- (1991). *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.
- BRUNET, Ignasi; PASTOR, Inma (2002). «Aproximacions teòriques a la inserció laboral dels joves». *Arxius de Ciències Socials*, núm. 6, p. 55-82.
- CARABAÑA, Julio (1997). «Educación y estrategias familiares de reproducción». A: GARRIDO MEDINA, Luis; GIL CALVO, Enrique [ed.] (1997). *Estrategias familiares*. Madrid: Alianza.
- CASAL, Joaquim; GARCÍA, Maribel; MERINO, Rafael; MIGUEL, Francesc J. (2003). *Enquesta als joves de Catalunya 2002: Avançament de resultats*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut
- (2004). *Enquesta als joves de Catalunya 2002*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- CES (2002). *La emancipación de los jóvenes y la situación de la vivienda en España*. Madrid: Consejo Económico y Social.
- (2006). *El papel de la juventud en el sistema productivo español*. Madrid: Consejo Económico y Social.
- CRESWELL, John W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks (Califòrnia): Sage.
- GAVIRIA, Sandra (2002). «Retener a la juventud o invitarla a abandonar la casa familiar. Análisis de España y Francia». *Estudios de Juventud*, núm. 58, p. 1-6.
- GIL CALVO, Enrique (2002). «Emancipación tardía y estrategia familiar (el caso de los hijos que ni se casan ni se van de casa)». *Estudios de Juventud*, núm. 58, p. 9-18.
- GÓMEZ, Javier (2007). «La emancipación, el principal problema de los jóvenes». *Temas para el debate*, núm. 150, p. 10-12.
- JURADO, Teresa (2003). «La vivienda como determinante de la formación familiar en España desde una perspectiva comparada». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 103, p. 113-157.
- LEAL MALDONADO, Jesús (1997). «Emancipación y vivienda». A: VERGÉS, Ricard [ed.] (1997). *La edad de emancipación de los jóvenes*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.
- LÓPEZ, Jofre (2005). «Habitatge». A: SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT. *Informe sobre la joventut al 2005*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- LÓPEZ, Pedro; VALLS, Núria; VERD, Joan Miquel; VIDAL, Pau [coord.] (2006). *La realitat juvenil a Catalunya* [en línia]. Informes comarcals, per àmbit territorial i per Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut. Observatori Català de la Joventut. <<http://www6.gencat.net/joventut/catala/sgi/observatori/reaiovc.htm>> [Consulta: 13 octubre 2006]
- LOZARES, Carlos; MARTÍN, Antonio; LÓPEZ, Pedro (1998). «El tratamiento multiestratégico en la investigación sociológica». *Papers*, núm. 55, p. 27-43.
- MIRET, Pau (2004a). *Emancipació domiciliària, laboral i familiar dels joves a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- (2004b). *Una visió de la joventut a Catalunya a la llum de la primera onada del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD)* [en línia]. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. <<http://www.obdesigualtats.org>> [Consulta: 4 novembre 2006]

- MIRET, Pau (2004c). «¿Qué relación tiene el aumento de los años de escolaridad no obligatoria en la emancipación de los jóvenes en Cataluña durante la segunda mitad del siglo XX?» [en línia]. *Papers de Demografia*, núm. 249. <www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text249.pdf> [Consulta: 4 novembre 2006]
- (2005). «Conviure en parella, matrimoni *versus* cohabitació consensual. Catalunya, 1991, 1996 i 2001» [en línia]. *Papers de Demografia*, núm. 256. <www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text249.pdf> [Consulta: 6 novembre 2006]
- MIRET, Pau; MARTORELL, Victòria; SEGON, Jordi (2002). «Emancipació juvenil a la ciutat de Barcelona» [en línia]. *Papers de Demografia*, núm. 204. <www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text204.pdf> [Consulta: 4 novembre 2006]
- PLANAS, Jordi (1993). *Els usos formatius dels joves i la seva inserció professional*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Sociologia.
- REIG, Toni (2006). «Volem l'emancipació a l'agenda política». *Debat Juvenil*, núm. 81, p. 3.
- REQUENA, Miguel (2006). «Familia, convivencia y dependencia entre los jóvenes españoles». *Panorama Social*, núm. 3, p. 64-77.
- SERRACANT, Pau (2001). *Viure al dia: Condicions d'existència, comportaments i actituds dels joves catalans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- TRILLA, Carme [DEP Consultoria Estratègica] (2004). *Els joves catalans i l'habitatge 1999-2003*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- VERD, Joan Miquel (2002). *Itinerario biográfico, recursos formativos y empleo: Una aproximación integrada de carácter teórico y metodológico* [en línia]. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Sociologia. <http://www.tdr.cesca.es/index_tdx_cs.html> [Consulta: 13 octubre 2006]
- VERGÉS, Ricard (1997). «Introducción: el retraso en la edad de la emancipación». A: VERGÉS, Ricard [ed.] (1997). *La edad de emancipación de los jóvenes*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.